

Ovo ne treba pojmiti kao naputak za pristup knjizi »67 minuta, naglas«. To je moje osobno određenje, koje mi je omogućilo da u tekstovima Judite Šalgo nađem mjeru primjernu estetskom naporu, s obzirom na to da u pojedinim tekstovima nalazim zavidan kreativni nivo, a prije svega u uspješno ostvarenom presjecištu individualnog, socijalnog i povijesnog relativno oskudnim jezičko-grafičkim sredstvima. Svoju analizu usredsredištu na tekst »Vežbe disanja«, intrigiran njegovom slojevitostu.

Predmetno-prikazivački sloj teksta »Vežbe disanja« je život. Zapravo, pokušaj da se ontogeneza, kroz ritmički odnos štamparske boje i bjeline papira, umjetnički opredmeti od fiziološko-bioškog do socijalno-povijesnog. Da se izloži razvoj od tačke, preko linije i površine do prostora.

Stoga se tekst mora promatrati geometrijsko-lingvistički, što prethodi semantičkoj podlozi. Tekst počinje odnosom tačke prema liniji. Odnosom leksema prema rečenici, što ima i grafičku prezentaciju. Leksemni par udah/izdah kao tačka ostaje na levu margini papira, i slojem bjeline se odvaja od ostalog teksta, koji u početku ima dimenziju linije, a kasnije površine. Taj raspored linija / površina se iz semantičkih razloga kasnije menja. Bjelina je, ujedno, i ritmički osnov teksta.

udah jedan otkucaj srca
izdah jedan otkucaj sata

Slijedi šest sličnih nanizaka u istovjetnom ritmu i odnosu tačka/linija. Riječ sat se najčešće javlja, no sat ovde nije puki mjerilac vremena, nego ima univerzalno semantičko značenje u kojem dolazi do presječista, kozmičkog i svjetovnog, organskog i anorganskog, pulziranje bila i oscilacija kristala. Odnos tačke (uzdah/izdah) i linije (sintakse) je nabijen i inklinira ka odnosu tačka-površina s tendencijom osvajanja prostora. Leksemni par, tiskan na margini i bijelinom odvojen od ostalog teksta, ističem ponovo iz razloga ritmičkog smjenjivanja »jezičke mase«, koja poslje osam otkucaja ekspanzira u odnos tačka-površina. Jezička masa prekriva ravan papira sa svrhom da recipijenta irritira na započinjanje estetskog procesa, a ako tekst pažljivo čitamo, do irritacija zbilja i dolazi. Pjesnikinja, beležeći u vertikalnim nascima rječi udah/izdah, upozorava da su te dvije riječi uslov života teksta, upravo kao i disanje zdrave osobe što je, a nitko o disanju ne razmišlja da bi do disanja došlo, iz razloga imarentnosti. Ali, u tekstu otkrivamo da riječi koje značenjem izravno dotiču disanje pjesnički nas smetaju, i time je ostvarena nakana teksta. S »jezičkom masom« otpočinje burna oksidacija života. Bitno je podvući da »jezička masa« nijednoga trenutka nije prepustena sama sebi ili slučaju, nego je sve vrijeme pod paskom racionalnosti i pod udarom zakona življenja. Pa udah / izdah dolazi do zajedništva u riječi *dišem*. Riječ *dišem* nije u lingvističkoj nego u semantičkoj ravni, na što nas upućuje »sintica«. Naime, riječ *dišem* napisana je velikim početnim slovom, a da prethodno nije bila tačka, kako bi nalagala gramatička pravila. Nije riječ o pjesničkoj slobodi, nego o načinu da se neuobičajivim razlikama probije lingvistička opna i semantički ukaže na zajedništvo svih živih bića u disanju. No, Judita Šalgo sebi postavlja daleko veći zadatak i za predmet pjevanja ima život čovjeka, a ne bilo koji život, s intencijom da se uboliči razvoj od ontogeneze ka povijesti. A da bi taj skok bio moguć, mora se relativno oskudnim sredstvima iskazati differentia specifica. I, Judita Šalgo iznalazi izvrstan način da na tu razliku i ukaže:

izdah Mislim da dišem.

To je funkcija pisanja velikog slova. Ona se u tekstu više nigde ne koristi, a što je pjesnikinja i omogućilo tehničko izvođenje iz fiziološko-bioške ravni u gnoseološko-filosofsku. Sumnja u disanje. Ali, da li samo sumnja, zar to ujedno i nije autentična potvrda života i ljudskog trpljenja u sferi mislećeg? To je isto ono Ja koje sumnja u disanje i ujedno stvara potrebu za socijalizacijom, jer se tek u socijalizaciji specifična razlika osmisljava. Iz toga razloga poslje duže »mase teksta« menja se odnos tačka / površina u tačka / tačka, da bi se eksponirala relacijska veza s društvom: udah ja / izdah već ti / udah ja / izdah već on / izdah već mi / udah ja / izdah već vi. Udah / izdah ritmom prožima ja, ti, on, mi, vi i ponovo prelazi u nov odnos tačka / linija, sa skokom u povijesno:

izdah već oni koji pamte.

Ne uključuje riječ *pamte* dimenziju povijesno, u njoj se ona samo naslućuje. Dimenziju povijesnog ostvaruje sledeća / udah / izdah shema:

udah sve što vidim
izdah gledam
udah sve što čujem
izdah slušam

Između viđenja i gledanja, i čujenja i slušanja nema jednakosti, nego postoji ritam razlike, cito jedan otkucaj srca, ali i sata, a ta razlika uslovljena je kulturom oka i uha, jer samo povijesno oko gleda i vidi, i samo povijesno uho čuje i sluša, i spojeni su preko i u disanju. Odmah potom tekst postaje »agresivan«, i

potpuno osvaja papir, zauzima rubna mjesta predviđena za riječi disanja. Nešto se događa, nešto se lomi, upravo kao i u povijesti, tekst teži da osvoji treću dimenziju, da napusti okvir življena, zaboravlja da se iz vlastite kože nekažneno ne može. Život se približava smrti, o svemu tome možemo mudrosloviti, a disati se mora, i ono dobiva sad na značenju. Dihotomi par udah / izdah zauzima horizontalnu kolonu, od života je potisnut s margine, a na marginu dolaze suprotnosti: toplo / hladno, suvo / vlažno, jasno / mutno, žuto / plavo, muško / žensko. Život se rastvara na izvorne elemente, da bi ponovo uspostavio raniji raspored, sad s bitno izmenjenim ritmom. Dolazi do nove grafičke organizovanosti bjeline. Riječi udah / izdah (disanje više nije nešto što pripada margini), pomeraju se ka centru, tako da disanje od imarentnosti dobiva posebno značenje samoga nosioca života. Čovjek je na kraju puta još čovjek samo po tome što diše, disanje uzima puninu smisla, ali smisla lišenog vrijednosti, jer su vrijednosti ostale izvan, opredmetile se. Razmak između riječi udah/izdah poprima dramatski ritam, da bi malo zatim na cijelom papiru ostale same, stopivši se na kraju u jednu tačku, mrlju. Udah ubrojuje u izdah. Sada, kada disanje više nema smisla, život se poklapa s ostvarenim vrijednostima u toku života i nastavlja da traje u oblasti vrednovanja i značenja. Linija nije zatvorena, ona je izlomljena, ali otvorena, kao i sve što podleže zakonu razvoja, a ne pukog kretanja i rasta. Estetski proces je završen, ali nije doveden do kraja. Samo analiza može poneti atribut egzaktnosti, međutim, ona nas ostavlja emotivno praznim i hladnim, upravo kao i ponuđeni tekstovi. Ona ne pogoda niti ostvaruje konkretnost.

Judita Šalgo je napisala zanimljivu knjigu. Kad kažem »zanimljivu«, želim izraz opteretiti odnosom našeg školstva i reformiranih reformi, koje nastavljaju čovjeka i dalje uporno dresirati, a ne odgajati za stvarovitu stvarnost od pedagoške zbilje, i početi ga učiti gledajući i slušajući, naukovati zanat menjanja, a ne tumačenja. Omogućiti protok zraka u kori velikog mozga između udaha i izdaha prirodno.

FLORIKA ŠTEFAN: »PRELOMNE GODINE«,

»Slovo Ljubve« — »Narodna Knjiga«,
Beograd 1980.

Piše: Vojislav Sekelj

Zbirka pjesama Florike Šefan »Preломne godine« pisana je po unutarnjem diktatu življenog, bez jače stvaralačke moći da se odupre natelju riječi. Riječi vezane direktno za značenje, s namjerom da se doživljeno priopći, zapise, a što pjesmama knjige daju strukturalnu zatvorenost. Ta »zablude namjere« (N. Frye) otkriva nepotpunost pjesme u kojoj dolazi do preklapanja značenja i smisla, pa razumljivost blokira razvoj lirskega fenomena. Doživljaj, kao ishodište pjevanja Florike Šefan, time pada u ravan pripovjednog, a kakvoča identiteta lirskega iskaznog subjekta i pjesnikinje ostvarena je tek i samo na nivou logičke identičnosti, pa ne dolazi do identifikacije poezije i zbilje, a as pektni potencijal ne zahtijeva estetsku, a time ni bilo koju drugu aktualizaciju. Priča je dana u samoj svojoj datosti, a u funkciji fikcije, kao posljedica zatvorenosti.

Knjigu doživljavamo kao pjesnički seismograf prošlog, s loše riješenim problemom vremenske distance, jer igla para površinu, bez pravog prodora u dubinu, ne uspijeva se od dogadaja stvoriti situaciju gdje bi došlo do kreativnijeg oslobođanja osobnog, ali i do spontanijeg sjedinjavanja s univerzalnim. Umjesto da pjesma izdvaja dogadaj iz njegove fizičke datosti, da ga transcendira, ovdje se događaj gura u pjesmu. U dogadajnoj poeziji s pravolinjskim metaforama gubi se nosilac jedinstvenog načela i iz tog razloga ne dolazi do identifikacije višega reda. Tako, na primjer, u pjesmi »Jedina mladost«:

Mladosti moja, vidiku moj
četrdesetosmaški
ocvrsni me opet graditeljsko-akcijski,
utoli mi glad s porcijom geršle,

stihovi su u toj mjeri dnevničko osobni da identifikacije nema. Umjesto četrdesetosme možemo staviti bilo koju godinu, pjesma ništa ne gubi, ali ni ne dobiva, iz razloga što je objektna povezanost četrdesetosme dana na osobnom planu, dok četrdesetosma ima težu povijesnu denotaciju. Četrdesetosma ima takvu »situaciju« koja se približila simbolu i ne triju bilo kakve objektivizacije. Pjesnikinja, iako zna za pogubnost općih mesta, tako određuje cito jedan ciklus, upravo se u uopćim mjestima gubi kao pjesnikinja. Pjevati o prelomnim godinama, ne znači samo biti spreman na žrtvu otvorenosti preko općih mesta, nego znači poneti rizik svijeta o kojem se ne može zapisati ovo,

sanjala si i rukama — rečima stvarala
svolu komunističku budućnost po meri
čoveka.
I ova bura u časi proći će kao i tolike
druge

jer zapisano u estetskoj domeni otkriva nemoć služenja pjesnička metaforom. Sveti nije bura u čaši vode, a pjesnički svjet nije svijet Zubobolja, zglobobolja i birokratskih piramida, pjesnički svjet je orfejska borba, i stoga naiavnost riječi kojima ova knjiga obiluje ne pogda zbilju, nego pjesničku fikciju zbilje, a što po svom ontosu pripada svjetu proze. U ovim stihovima i metaforama nema sjedišnjavajućeg jedinstva, sve se iscrpljuje u vezanosti riječi sa značenjima. Lirska činjenica nije postala lirska situacija, i utisak je da je ona poslužila da se nešto priopći, otrgne od zaborava a ne stvori.

Mnogi stihovi knjige kao da nisu odležali i prešli nužni put fermentacije, i pjesnikinja o svojim prelomnim godinama pjeva kao da to i nisu prelomne godine, da su one prelome samo po tome što je u njima napisana knjiga »Prelomne godine«.

SVETLANA MAKAROVIĆ: »SUSED JE GORA«

»Obzorja«, Ljubljana 1980.

Piše: Denis Poniž

Kad u kratkim crtama pokušavamo da navedemo nekoliko misli o novoj pesničkoj zbirci Svetlane Makarović *Sused je gora*, nikako ne smemo gubiti iz vida sve ono što je ova pesnikinja već ugradila u savremenu slovenačku poeziju. To nije samo shvatanje jezika kakvo su generacije reista i ludista uspele da razviju do (jednog) mogućeg zaključka — kad se barokno nabijena i obojeno slikovita reč stopila u samu sebe; to je i skoro demonsko snažno traganje za iskonskim elementima; kakve poznaje narodna poezija. Poezija Svetlane Makarović je poezija snažnih, oštreljih i jasnih emotivnih putovanja: ljubav, neprijateljstvo, volja, smrt, postojanje — susedstvo: to su elementi koji nas uvek ponovo iznenadju svojim dubokim, skoro nepremostivim protivrečnostima. Kruhlost skriva čvrstinu, ljubav ljutju i neprijateljstvo, milina zlobu. U početku, kao po nekom nepisanom pravilu, sadržana je senka kraja, u svakom umiranju skrije se blato života. Pri tome je i forma stiha većim delom ostala u okvirima narodne poezije — svojim na momente monotonim ponavljanjima rime čine semantičku pozadinu pesničke poruke.

Nova knjiga Svetlane Makarović govori o pitanjima koja su pre nekoliko godina počela da interesuju slovenačku poeziju, koja su nastala iz prividne bezbržnosti ludizma i karnizma. Osnovno pitanje — šta je poezija? — Makarovičeva postavlja još radikalnije — šta je pesnik, kako on postoji u svetu koji se otvara od sebe samog? Svet se kroz svoju surovost otkriva, isijavajući zlo:

Jutro proždire juče,
Vetar je među ljudima.
Četvrtak je popodne
a sa gore zvuk zvona.

(Zvona)

U tom svetu, svetu zla, svetu dvostruko-jednostrukom, u kojem se pesnička reč javlja kao poslednje utocište svetog, neotkrivenog, mogu se kazivati samo istine koje govore o praznini. Jesi i nisi — te dve krajnosti ponavljaju se kroz čitavu zbirku, u svakom je stihu u prvom planu ta želja, strasna želja za spajanjem, želja koja se ne može ostvariti: spojeno, sjedinjeno, stopljeno je uvek znak konvencije, klizanja naniže. U sveti pol poezije zasejan je strah: strah pred sobom, strah pred postvarivanjem, pred lošećanjem vlasništva nad samim sobom, onakvog vlasništva kakvo čoveka oduzima od drugih (socijese — društva — i pojedinca) i predaje ga njemu samom — njegovom izvornom egoizmu. U pesmi *Stika na ottaru* govorio: »Brat mi je vatra, voda sestra/«: svakog spajanje i poistovećivanje s jednim ili drugim nužno mora, zbog surovosti nastajanja i postojanja ovog sveta, ukinuti ono drugo. Kad se čovek pesničkim govorom, kao autentičnim izražavanjem ovog sveta, opredeljuje za jedno, istovremeno se opredeljuje i protiv drugog. On je sam, ma kako pokušavao da nađe svoju dopunu. Ostaje u susedstvu suseda — gore — čija se tamna senka diže iznad nas i iznad celog našeg života. Znamo za nju, a ne poznajemo je, prepusteni smo joj, a ceo život (uzalud) bežimo od nje. Stalno kontrastna, isprekidana u sebi, u borbi sa samom sobom, u bekstvu od jezika konvencija, pesma izražava takvu moć koja nas povremeno začuduje: Svako je — kako poručuje pesma *Lovac* — jedanput žrtva, progonjena divljač, drugi put »lovac na ljudi«, onaj koji uništava, briše, onaj koji je taj drugi, nedostizni a uvek željeni pol čoveka. Imati vlast i imati moć brisanja: to poručuju gorke i preteće pesme iz zbirke *Sused je gora*. A upravo svest o opštosti — svako može biti, u svakom se skriva *lovac na ljudi* —

određuje ovoj zbirci pesama mesto koje ima celokupna poezija Svetlane Makarović: otvara nam svet koji spava u nama, otvara nam ga kroz svest o smrtnosti i ništavnosti u kojoj se odvijaju ljudske delatnosti. Ona saopštava i nešto osnovno o čovekovom opredeljivanju »za« ili »protiv«: u određenim osnovnim i krajnjim položajima ljudske egzistencije je »za« ili »protiv« tako reći isto. Poezija otkriva tu izvornu moć koja (još) može da govori o toj čovekovoj stvarnosti koja se u savremenom svetu tako skrila da čoveka stalno odvodi u nerazumne, »logične« postupke.

Zelja nam je da ova zborka pesama uskoro bude odgovaraće prevedena na srpskohrvatski jezik, pošto ona svojim specifičnim, a istovremeno i opštim, jezikom govori i dopire daleko izvan granica sredine u kojoj je nastala.

Na slovenačkog preveo:
Jaroslav Turčan

BORIS JUKIĆ: »ZAČARANI DVORAC«

Piše: Denis Poniž

Prvenac Borisa Jukića *Začarani dvorac* otvara mladoj slovenačkoj prozi sasvim nove mogućnosti, kako sadržinske tako i formalne. To je prva misao koja obuzima kritičara kad pročita tu neobičnu, ljudskim sudbinama nabijenu poruku koja spaja elemente tradicionalne pripovedačke tehnike, koji vuku koren još iz romantizma (autor »slučajno« pronalazi tekst nepoznatog pisca i pripireuje ga za štampu), s modernim pripovedačkim tehnikama: introspekcijom, retrospekcijom, unutrašnjim monologom; crvena nit koja povezuje sve elemente je ostra, naturalistička pripovest kakvu znamo iz nekih dela Petra Božića ili iz romana *Jožef ili kasno otkrivanje raka* Jožeta Snoja. Ono što privlači najveću pažnju i otvara niz pitanja je Jukićeva želja da napiše »univerzalni« tekst, tekst ne samo o našem, nego o bilo kom ljudskom vremenu: pripovetka tako postaje nekakav teater mundi, gde lica, mada ih vidimo prikazana pre svega u našem vremenu, koje je vreme prikrivene, sterilne, sintetičke smrti, u vremenu idolopoklonstva određenim simbolima (seksualitetu, misterijama).

СВАКОГ 10. И 25. У МЕСЕЦУ У КИОСЦИМА ШИРОМ ЗЕМЉЕ

Књижевна реч

Најбољи начин да дођете до Књижевне речи је годишња претплата од 300 динара на жиро-рачуун Књижевне омладине Србије, Београд бр. 60805-678-10397. Уплатом одговарајућег износа за 1981. годину обезбедићете редовно добијање листа.

КР ПРЕТИПЛАТА

11000 БЕОГРАД
Маршала Тита 16
тел. 657-737

ПРЕТИПЛАТА НА 23 БРОЈА ЗА 1981. ГОДИНУ ЈЕ 300 ДИНАРА
— ЗА ПРАВНА ЛИЦА И ИНОСТРАНСТВО 600 ДИНАРА. БРОДЕВЕ
БЕТЕ ДОБИЈАТИ РЕДОВНО.

СВОЈИМ ПОТПИСОМ ТАРАНТУЈЕМ ДА БУ ИЗНОС ГОДИШЊЕ ПРЕТИПЛАТЕ ОД 300 — ПОЛУГОДИШЊЕ 150 ДИНАРА, ЗА ЧЛАОНЕ КЊИЖЕВНЕ ОМЛАДИНЕ СРБИЈЕ — 200. — (ЗА ПРАВНА ЛИЦА И ИНОСТРАНСТВО ДВОСТРУКО) УПЛАТИТИ НА ЖИРО РАЧУН КЊИЖЕВНЕ ОМЛАДИНЕ СРБИЈЕ, БЕОГРАД БР. 60805-678-10397.

(име и презиме)

(адresa на коју ходите да се шаље лист)

М. П.
(датум) (потпис)

ПОД ИСТИМ USLOVIMA MOZETE SE PRETPLATITI I ZA 1982.